

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 8 Sayı: 39 Volume: 8 Issue: 39

Ağustos 2015 August 2015

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

İKİNCİ MEŞRUTİYET DÖNEMİ KADIN GÖZÜYLE KADIN EĞİTİMİ THE SECOND CONSTITUTIONAL ERA: WOMEN'S EDUCATION PERIOD THROUGH THE EYES OF WOMEN

Savaş KARAGÖZ*
Mustafa ŞANAL**

Öz

Kadın eğitimi Osmanlı Devletinde Tanzimat dönemiyle başlayan değişim ve gelişimler sonucu meyvelerini II. Meşrutiyet Döneminde vermeye başlamıştır. Bu dönemle birlikte ifade özgürlüğü çeşitli fikirlerin ortaya çıkmasını sağlamış özellikle kadınların, kadın eğitimine yönelik çok sayıda yazılar yazmasına imkân vermiştir.

Bu çalışma, II. Meşrutiyet Dönemi süreli yayınlarda yer alan kadın yazarların kadın eğitimine ilişkin görüş ve önerilerin incelenmesi amacıyla yapılmıştır. Tarama modeli kullanılarak yapılan çalışmada kadın yazarların görüşlerine yer veren Hanımlara Mahsus Gazete, Kadınlar Dünyası, Türk Kadını, Tedrisat Mecmuası, Muallim Mecmuası, Yeni Fikir ve Muallimler Birliği Mecmuası incelenmiş olup aynı zamanda Yeni Turan, Demet, Mehasin, Sırat-ı Müstakimde, Sebilurreşat, Türk Yurdu, Yeni Felsefe, Siyanet ve Bilgi Yurdu Işığ gibi birçok dergilerde de kadınlar tarafından, kadın eğitiminin önemine işaret eden yazıların yayınlandığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Kadın Eğitimi, Süreli Yayın, II. Meşrutiyet Dönemi.

Abstract

Women's education in the Ottoman Empire as a result of change and development and beginning with the Tanzimat period, started to give their fruits in the period of the constitutional era. This period with the emergence of a variety of ideas, freedom of expression, especially the women have been provided to write with a large number of articles on women's education.

This study has been carried for the II. Constitutional monarchy-era periodicals contained in the women writers' views and suggestions in relation to the training of women for the purpose of the examination. Descriptive survey model has been used for this study, and magazines including women writers' views called "Hanımlara Mahsus Gazete, Kadınlar Dünyası, Türk Kadını, Tedrisat Mecmuası, Muallim Mecmuası, Yeni Fikir ve Muallimler Birliği Mecmuası" have been analyzed, moreover; many magazines like "Yeni Turan, Demet, Mehasin, Sırat-ı Müstakimde, Sebilurreşat, Türk Yurdu, Yeni Felsefe, Siyanet ve Bilgi Yurdu Işığ" pointed out the importance of women's education on their articles.

Keywords: Women's Education, Periodicals, The Second Constitutional Era.

GİRİŞ

Eğitim tarihinde kızların eğitimi sistemli olarak, çok geç ele alınmıştır. Kızların sistemli eğitimi ilk defa Rönesans'la başlamaktadır; hem de özellikle asil kadının eğitimi şeklinde ele alınmıştır. Ondan önceki devrelerde "eğitim", yalnızca erkek çocukların eğitimi şeklinde kabul edile gelmiştir. Kadın eğitimi 16, ve 17. yüzyıllardan itibaren İngiliz ve Fransız kültür çevrelerinde ilk defa sistemli ele alınmış, özellikle F.M. de Fenelon (1651-1715) tarafından işlenmiştir. Daha sonraları kadınların eşit haklara kavuşturulması yönündeki çalışmalara paralel olarak kızların eğitimi işi de eğitim tarihinde gerekli yerini almaya başlamış ve bu husus çeşitli düşünürler tarafından işlenmiştir.

Bizde bu sorun ilk defa İkinci Meşrutiyet Dönemi'nde ciddi bir sorun olarak görülmüş ve tartışma konusu yapılmaya başlanmıştır¹. II. Meşrutiyet Dönemi Gazete ve dergileri incelendiğinde kadın eğitimine yönelik; kadınların eğitimi, evlilik kurumu, görücü usulü ile evlenme, kadınların sosyal hayattaki yeri, ev idaresi, karı-koca ilişkileri, tutumlu olma, çocuk terbiyesi tartışılmaya başlandığı görülmüştür².

*Yrd. Doç. Dr., Aksaray Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü Öğretim Üyesi.

**Prof. Dr., Erciyes Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü Öğretim Üyesi.

¹ Mustafa Ergün, "İkinci Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hareketleri (1908-1914), Ocak Yay. Ankara 1996. s.210.

² M. Fatih Andı ve Mustafa Çiçekler: Hanımlara Mahsus Gazete, 2009, s:15-16.

Hanımlara Mahsus Gazete, 1895'ten 1908'e kadar 612 sayılı en uzun süreli çıkan bir kadın dergisidir ve başyazarı ve yazı kadrosunun çoğunluğu kadınlardan oluşmuştur. Hanımlara Mahsus Gazete'nin başyazarları olarak sırasıyla Makbule Leman, Nigâr Osman (Şair Nigâr), Fatma Şadiye, Mustafa Asım, Faik Ali, Talat Ali, Gülistan İsmet çalışmışlardır. Bu dergi bünyesinde Hanımlara Mahsus Gazete Kütüphanesi kurularak aralarında Şair Nigar'ın da bulunduğu Makbule Hanım, Fatma Aliye Hanım ve Fatma Fahrünnisa'nın kitaplarının basımı ve satışı yapılmıştır. (Serpil Çakır, Osmanlı Kadın Hareketi, İstanbul 2011, s. 66-74.)

Bu çalışmada ise kadın eğitimi Evlilikte ve Çocuk Eğitiminde Kadın Eğitimi ile ilgili Düşünceler, Kadın Eğitimine Yönelik Okul ihtiyacı ve Eğitim Programları ile İlgili Düşünceler, Yerli Malını Kullanma, Moda, İsrif ve Kadınların Çalışması İle İlgili Düşünceler olarak üç başlık altında ele alınmıştır.

Kadın eğitimi üzerine düşüncelerini aktaran kadın yazarlara bakıldığında Kadınlar Dünyasında Nigar Binti Osman, Seniha Vicdan, Fatma Aliye, Matmazel Talya, Emine Seher Ali, Ulviye Macit, Belkıs Ferit, Atiye Şükran, Rafia Rifat, Kuruçeşmeden Sadiye, Mehlika Rifat, Fatma Bedia Adil, Mademosielle Elise, Sıdıka Ali Rıza, Azize Haydar, Safiye Faik, Zehra Hacı, Fatmatüzzehra..., Türk Kadını Dergisi'nde, Şükufe Nihal, Fatma Bedia, Perihan Saide, Şükufe Nihal, Tedrisat Mecmuası'nda Sabiha Hanım, Yeni Fikir Dergisi'nde Belkıs İclal Hanım, Yeni Turan'da Halide Edip, Demet'te Atıfet Celal, Mehasin'de Emine Semiye, Sırat-ı Müstakimde Hatice, Sebilurresat'ta Ayşe Makbule Hanım görülürken, Muallim Mecmuası, Muallimler Birliği Mecmuası, Türk Yurdu, Yeni Felsefe Mecmuası, Sıyanet, Bilgi Yurdu Işığ gibi birçok dergilerde de kadın eğitiminin önemine işaret eden yazılar yayınlanmıştır.

1. Evlilikte ve Çocuk Eğitiminde Kadın Eğitimi ile İlgili Düşünceler

Cumhuriyet Öncesi Dönem özellikle II. Meşrutiyet döneminde süreli yayın ve basına bakıldığında kadınların eğitimine yönelik düşüncelerde ağırlıklı olarak kadınların evlerinde mutlu ve mesut olmaları ele alınmış ve bu durumda kadınların almış oldukları terbiye ve eğitim nispetinde olduğu dile getirilmiştir. Bu konuda kadınlar tarafından dile getirilen birçok düşünce ve öneriler süreli yayınlarda yer almıştır.

Hanımlara Mahsus Gazete'de yer alan "kadınların tahsili 1" hakkındaki yazıda kadınların tahsil ve terbiyesinin erkeklerden aşağı ve ehemmiyetsiz olarak görülmemesi dile getirilmiş sebebinin ise kadınların dünyadaki vazifelerinin erkeklerin vazifesinden aşağı olmadığı gibi daha da önemli olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca kadınların toplumun ve ailenin ilk eğitimcisi olduğu da belirtilmiştir. Halkın saadeti ve ilerlemesi bilgili ve güzel ahlaklı kadına bağlı olduğu da vurgulanmıştır³. Kadınların eğitiminde önemli noktalardan birisinin de kadınlara öğretilen bilgilerin mutlaka ahlak dersiyle birlikte verilmesinin de önerildiği görülmüştür⁴.

Hanımlara Mahsus Gazete'de yer alan "kadınların tahsili 4" hakkındaki yazıda ise, kadının tahsil ve terbiyesi evlenme durumunda aranacak en önemli nokta olarak görülmüştür. Aile içindeki saadetin ancak eğitilmiş ve ahlaklı eşler vasıtasıyla oluştuğu ifade edilmiştir⁵. Nigar Binti Osman ise, Saadetin servette değil görgüde ve ahlakta olduğunu belirterek bu konuda kadınların talim ve terbiyesine dikkat çekmiştir⁶.

Sırat-ı Müstakim dergisinde Nezihe Muhlis tarafından kaleme alınan yazıda kadınların iyi bir eş, iyi bir anne olacak şekilde eğitilmeleri belirtilmiştir⁷. Hanımlara Mahsus Gazete'de yer alan "kadınların tahsili 3" isimli makalede ise evlilikte mutlu ve mesut olmanın şartının eğitilmiş kadına bağlı olduğu şu şekilde ifade edilmiştir⁸.

"Tahsil ve terbiye görmüş bir erkek, eğer eşi talim ve terbiyeden nasibini almamış ise hayattan zevk alamaz, muhabbetleri yerinde olmaz ayrıca talim ve terbiye görmeyen kadınlar müsrif olurlar. İyiyi kötüyü ayırt etmede zorluk çekerler. En önemlisi çocukları için en mükemmel ve en tesirli mürebbiye olma görevini yerine getiremezler. Bu tipteki kadınlar ne kocasına ne çocuklarına ne de kendisine faydalı olurlar. Bu sebeple bir kadının kocası gibi yüksek seviye tahsil görmesi aile saadeti için çok önemlidir."

Hürşit Paşazade Ziya Bey'in Eşi Seniha Vicdan ise kadın eğitimi konusuna farklı bir açıdan bakarak dönemin kadınlarının moda ve israf konusunda daha bilgili ve eğitilmiş olmaları için kadınlara yönelik öneriler sunmuştur⁹. Matmazel Talya, küçük çocukların yalan söylemesini, insanları aldatmayı alışkanlık haline getirmesinde aile büyüklerinin özellikle eğitimsiz annenin örnek olduğunu ifade ederek, eğitilmiş kadınların bu gibi olumsuz davranışlardan çocuklarını uzak tuttuğunu belirtmiştir¹⁰.

Melike Rifat'a göre, Evlatların ilk terbiyesinin anneye aittir, bir anne güzel bir tahsil ve terbiyeye sahip olursa yetiştireceği çocuklarda o kadar mutlu mesuttur. Ayrıca okuma yazma bilmekle kadınlık

³ Hanımlara Mahsus Gazete, "Kadınların tahsili hakkında bir mütalaa 1", Hanımlara Mahsus Gazete, No: 20 19 Cemaziyevvel 1313(7 Kasım 1895); s. 1-2.

⁴ Hanımlara Mahsus Gazete, "Kadınların tahsili hakkında bir mütalaa 4", Hanımlara Mahsus Gazete, No: 23. 1 Cemaziyelahir 1313(18 Kasım 1895); s. 1-2.

⁵ Hanımlara Mahsus Gazete "Kadınların tahsili hakkında bir mütalaa 4". Hanımlara Mahsus Gazete, No: 24. 4 Cemaziyelahir 1313 (21 Kasım 1895); s. 3

⁶ Nigar Binti Osman, "Saadet Servette midir?". Hanımlara Mahsus Gazete, no: 23, 1 Cemaziyelahir 1313 (18 Kasım 1895); s.2- 3.

⁷ Nezihe Muhlis, "Terbiye-i İnas etrafında", Sırat-ı Müstakim, No: 146, 18 Cemaziyelahir 1327, s. 248-249.

⁸ Hanımlara Mahsus Gazete "Kadınların tahsili hakkında bir mütalaa 3", Hanımlara Mahsus Gazete, No: 22, 26 Cemaziyevvel 1313(14 Kasım 1895); s. 1-2.

⁹ Seniha Vicdan, "Moda-İsrif". Hanımlara Mahsus Gazete, no: 26, 11 Cemaziyelahir 1313 (28 Kasım 1895); s.2- 3.

¹⁰ Matmazel Talya, "Küçük Çocukları Hiçbir Vakit Aldatmak Caiz Değildir." Hanımlara Mahsus Gazete, no: 56, 21 Mart 1312 (2 Nisan 1896); s.5-6.

tamam değildir. Ayrıca, kadın aynı zamanda yemek yapma, dikiş dikme, biçki, nakış yapma gibi faziletleri de bilmelerinin gerekli olduğunu da ifade ederek kadın eğitiminde niteliğin önemini vurgulamıştır¹¹.

Fatma Bedia Adil, kadın ve erkek arasındaki mevkilerden bahsederek kadınların fazla mevkilere sahip olmadığından ve bu durumun kadınları yıldırmasından, bu durumun önüne geçmek için ise kadınların mutlaka eğitim görmelerini ve çalışmasının önemine dikkat çekmiştir¹². Bu konuda Matmazel Eliz (Mademosielle Elise)¹³ ise, aile teşkilatının esasının kadın olduğunu, kadının sürekli olarak nazar-ı itibare alınmasını, kadının bir mevkisinin olmasını, kadının evin temeli olduğunu, bu temelin sağlamlığının ise kadının eğitim seviyesine bağlı olduğunu ifade etmiştir.

Emine Semiye, diğer bayan düşünürler gibi çocukların ilk terbiye yeri olarak anne kucağını görmüştür. İyi eğitim görmüş annenin çocuklarının da iyi yetişeceğini Selanik hatıraları isimli makalesinde dile getirmiştir. Ayrıca Yazmış olduğu *Terbiye-i Etfale Ait Üç Hikaye*'de üç farklı dönem neslin yetiştirilme tarzı ve eğitimlerini anlatmış, çocukların alafangamı, yoksa alaturka mı terbiye verilmesinin sentezi yapılmıştır. *Bikes* romanında asalet ve eğitimin önemi, *Muallime* romanında evlerde görev alacak kadın öğretmenlerin özellikleri, eğitilmiş kızların evlilik hayatında sorunların kısa sürede üstesinden geldiği anlatılmıştır. Emine Semiye'nin önemli gördüğü bir noktada tiyatro olmuştur. Ona göre tiyatro sadece bir eğlenceden ibaret olmayıp bir edeb mektebidir¹⁴.

Hanımlara Mahsus Gazete'de yer alan "İnas Mekteplerinde Bazı İslahat" hakkındaki yazıda özellikle kız çocuklarının eğitiminde iyi bir anne olma ve annelik görevini en iyi şekilde yerine getirme düşüncesi İnas mektepleri programlarına yansıtıldığı ifade edilmiştir¹⁵.

2. Kadın Eğitimine Yönelik Okul İhtiyacı ve Eğitim Programları ile İlgili Düşünceler

Emine Seher Ali, Kadınlıkta irfan seviyesinin yükseltilmesi konusunda "erkekleri bir tarafa bırakarak kadın olarak kendimizi terakki ve tealimize çalışalım" şeklinde düşüncelerini getirmiş ve erkeklerin genellikle politika ile uğraşmalarını eleştirmiştir. Ayrıca gerilemenin sebepleri olarak kadınların çocukları iyi yetiştiremediğinden, iyi anne ve baba olunmadığından, iyi bir şekilde aile eğitimi verilmediğine bağlayarak dikkatleri aile eğitimi üzerine çekmiştir. Bu konuda ise Fransız ve Alman kadınlarının çocuklarına ecdadının milli tarihlerini anlatarak eğittikleri, bizim ise kulaktan duyma bir dudağı yerde, bir dudağı gökte Araplardan alınma eski masalları anlatarak çocuklarımızı eğittiğimizi ifade etmiştir. Bu durumun sebebinin terbiye ve tahsildeki eksikliklere bağlamıştır¹⁶.

Belkis Ferit'te aynı düşünceye paralel olarak Anadolu'nun ve Anadolu kadınlarının hastalıkları anlamadıklarını, çocuklarının eğitimi ile ilgili pedagoji ilmini, ilm-i etfal, idare-i beytiye ve iktisadiye namına hiç bir şey bilmediklerini, çocukları yetiştirirken terbiye-i fikriye ve ahlakiyeye gereken önemi veremediklerini, zavallı Anadolu yavrusunun ilk tahsilini bitirmeden asker olduğunu ifade ederek, kadınların eğitimsizliğini, o günkü yaşanan felaketlerin temel sebebi olarak görmüştür. Ayrıca valideleri muallimlerin en hakiki yardımcıları olarak görmüş, memleketin terakki ve tekâmülünün kadın eğitimine bağlı olduğunu belirtmiştir¹⁷.

Şükufe Nihal kızların mektep kıyafetleri üzerinde durarak özellikle kız öğrencilerin kılık ve kıyafetlerine dikkat etmemelerinden, ayna karşısında çok zaman harcamalarından, derslere gözlerinde sürmeli şekilde gelmelerinden bahsetmiştir. Bu durumun rahatsız edici boyutta olduğunu dile getirmiş ve annelerin çok dikkatli olmasını önermiştir¹⁸. Fatma Bedia'da aynı görüşe uygun olarak kızlarımızın tembel olduklarını, sadece süs bildiklerini ve Avrupalı kadınlardan daha laubali olduklarını ifade etmiştir¹⁹.

Perihan Saide, II. Meşrutiyet'in ilanından sonra kızların eğitimi konusunda birçok adımların atıldığını numune mekteplerinin, sultanilerin açıldığını, Avrupa'dan uzmanların getirildiğini ancak istenilen verimin alınmadığını belirtmiş ve genç kızlarımızda görülen dinsizlik konusunda toplumun dikkatli olmasını bunu gidermek için ise iyi bir terbiye verilmesini istemiştir²⁰.

Sırat-ı Müstakim'de Hatice Hanım tarafından yazılan makale de ise kız okullarında verilmekte olan Fransızca eğitim eleştirilmiş, bu okullarda İslam terbiyesinin verilmesi istenmiş aksi halde bunun günahının

¹¹ Mehlika Rifat, "Esir Değiliz", Kadınlar Dünyası, Birinci Sene Nu:11, Pazar 14 Nisan 1329, s.110.

¹² Fatma Bedia Adil, "Mevkiimiz", Kadınlar Dünyası, Birinci Sene Nu:11, Pazar 14 Nisan 1329, s.118.

¹³ Mademosielle Elise, "Kadınlık Aleminde İhtiyaç-ı İnkılâp 1", Kadınlar Dünyası, Birinci Sene Nu:13, Salı 16 Nisan 1329, s.125.

¹⁴ A.g.e., s.186

¹⁵Hanımlara Mahsus Gazete, "İnas Mekteplerinde Bazı İslahat". Hanımlara Mahsus Gazete, No: 46, 22 Şaban 1313(6 Şubat 1895; s. 1-2.

¹⁶ Emine Seher Ali, "Kadınlıkta Seviye-i İrfan", Kadınlar Dünyası, Birinci Sene Nu:1, Perşembe 4 Nisan 1329, s. 4-6.

Kadınlar Dünyası: Osmanlı kadın Hareketi içinde önemli bir yeri olan Kadınlar Dünyası gazetesi 4 Nisan 1329(17 Nisan 1913) ile 21 Mayıs 1921 tarihleri arasında ilk 100 sayısını günlük, diğer sayıları ise haftalık olarak yayınlamıştır. Bu gazete Kadın eserleri Kütüphanesi ve Bilgi merkezi Vakfı tarafından 20. Yıl Özel Yayın olarak *Fatma Büyükkaracı Yılmaz ve Tülay Gençtürk Demircioğlu* tarafından 2009 yılında Yeni harflere aktarılarak yayınlanmıştır.

¹⁷ Belkis Ferit, "Tahsilimiz", Kadınlar Dünyası, Birinci Sene Nu:9, Cuma 12 Nisan 1329, s.90

¹⁸Şükufe Nihal, "Mekteplerde Kıyafet", Türk Kadını, nu: 7, 15 Ağustos 1334, s.166.

¹⁹ Fatma Bedia, "Evimiz Barkımız", Türk Kadını, nu: 7, 15 Ağustos 1334, s.186.

²⁰ Perihan Saide, "Genç Kızlarımızın Dertleri 1", Türk Kadını, nu: 10, 26 Eylül 1334, s.241-243.

erkeklerle ait olacağı da ifade edilmiştir²¹. Aynı görüş Ayşe Makbule Hanım tarafından Sebilürreşat dergisinde kaleme alınan yazıda ülkemizde yeterli kız okulu olmayışı ve bu yüzden Müslüman kızların yabancı okullarda okumasından dolayı İslam dinini iyi öğrenemeyip dine aykırı davranışlarda bulduklarından şikayet etmiştir²².

Şükufe Nihal, son ümidimiz olan mekteplerde muallime hanımların yalnız kitabi bilgilerin yanı sıra sosyal hayata uygun bilgiler vermesini ve kızların terbiye-i ruhiyeleri ile ilgilenmelerini istemiştir²³.

Emine Seher Ali ise, Miletlerin ilerlemesini kadınların irfan seviyesine bağlı olduğunu, kadınlık yükselmedikçe milletin ilerleyemeyeceği, kadınlarını cehaletin öldürücü zulumü içinde boğan milletlerin hayatlarının pek çabuk söndüğünü ifade ederek, kadınların eğitim vasıtasıyla terbiye ettiği ve edeceği çocukların ilgi, yetenek ve kabiliyetlerini daha kolay belirleyeceğinin üzerinde durmuştur. Bu konuda;

“ Biz Osmanlı kadınları her milletten ziyade maarife muhtacız. Mevcut mekteplerimiz yetersizdir. Biz kadınlar her şeyi erkekler gibi hükümetten beklemeyelim. Hükümetin maarife karşı bütçesi vardır. Bu paradan fazla bir şey veremez. Bu para ise ihtiyacımızı karşılamaz. Bunun için para toplayalım, cemiyetler kurarak mektepler açalım. Hem yalnız İstanbul’u düşünmeyelim. Taşraları düşünelim. Her tarafta kız mektepleri açalım”

şeklinde görüş bildirerek kız mekteplerinin yetersizliği ve bu yetersizliği ortadan kaldırmak için öneriler getirmiş ve kadınların bu konuya dikkatlerini çekmeye çalışmıştır²⁴.

Azize Haydar²⁵, bizdeki kızların tahsili konusunda görüşlerini mevcut mektepler ve kız okulları üzerine yoğunlaştırmış kadınlarımızın da erkeklerimizin de cahil olduğunu, bu cahilliğin sebebinin ise kız çocuklarının tam okuyacakları sırada vakitsiz okuldan alınmasına bağlamıştır. Kız çocukları için yararlı derslerin 11-12 yaşından sonra okullarda görülmeye başlandığını ve biçki, dikiş, İdare-i Beytiye, hıfzıssıhha gibi derslerin kız çocukları için önemli birer dersler olduğuna dikkat çekmiştir²⁶.

Hanımlara Mahsus Gazete’de yer alan, “Kadınların tahsili hakkında bir mütalaa 2”, isimli yazıda, kadınların fitratlarına uygun tahsil ile yetişmeleri ve kadınlığa yarayacak ilim ve fen öğrenmeleri toplumun ilerlemesi için en uygun yol olarak görülmüştür. Bu konuda Avrupa ve Amerika kız mektepleri ile ilgili şu bilgiler paylaşılmıştır;

“ Avrupa ve Amerika’da kızların matematik ve cebirde üstün başarılar gösterdiği görülmüş ve bu alanlarda çalışma imkânı bulmuşlardır. İş hayatında başarı sağlayan kadınların ev hayatında(ev idaresi, çocuk bakımı, yemek yapma, kocasına karşı görevler) ise başarısızlık yaşadıkları görüldüğünden Almanya’da, Amerika’da, Belçika’da kız okullarının programları sürekli olarak değişikliğe uğramıştır. Eczacılık, sağlık, çamaşır yıkama, yemek yapma, mektebi silme süpürme, hastalara bakıcılık, çocuklara mahsus okullarda çocuk bakımı gibi dersler uygulamalı olarak gösterilmiştir”²⁷.

Bu gelişmeye paralel olarak özellikle Fransız kız mektepleri örnek alınarak İnas Mektepleri programlarında değişiklik yapılmıştır. Özellikle felsefe ve kimya gibi derslerde kızların başarılı olmasına rağmen ev idaresi ve aile saadetine katkı sağlamadığı düşünülmüştür. Fransa inas mekteplerinde biçki dikiş dersleri coğrafya, hendese, kozmografya derslerine tercih edilmiştir. Kimya hane yerine açıcane, çamaşırhane açılmıştır.

Özellikle 1913’de Tedrisat-ı İptidaiye Kanunu Muvakkatı (Geçici İlk Okul Kanunu) ile altı sınıfa çıkarılan ilkokulların programı yeniden düzenlenmiş ve ilkokullarda Resim İş, Müzik, Beden Eğitimi, Ziraat, Ev İdaresi, Biçki-Dikiş vb. derslere yer verilerek müfredata yeni eklemeler yapılmıştır²⁸.

Fatma Aliye ise, kadın eğitimi konusunda o dönem içinde yer alan düşüncelerden bahsetmiş ve alaturka terbiye ve alafranga terbiye konusuna açıklık getirmiştir. Fatma Aliye’ye göre, asıl önemli olanın kadın eğitiminde hüsnü terbiye (güzel terbiye)nin olmasıdır ve bu terbiyenin hem alaturka hemde alafranga

²¹ Hatice, “Sırat-ı Müstakim Ceride-i İslamiyesine”, Sırat-ı Müstakim, no: 105, 26 Ağustos 1326, s. 12-13. Akt: Yasemin Tümer Erdem, “II. Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e Kızların Eğitimi, Türk tarih Kurumu Yay. İstanbul 2013. s. 76.

²² Ayşe Makbule, “ Sebilürreşad Ceride-i İslamiyesi Hayet-i Tahriye-i Muhteremesine” Sebilürreşad, No: 280-11, 9 Kanunusani 1329, s. 308-309.

²³ Şükufe Nihal, “Hatıra Defterleri”, Türk Kadını, nu: 10, 26 Eylül 1334, s.243-246.

²⁴ Emine Seher Ali, “Kadınlıkta Seviye-i İrfan”, Kadınlar Dünyası, Birinci Sene Nu:2, Cuma 5 Nisan 1329, s. 15-17.

²⁵ Sıdıka Ali Rıza, “ Bahçe Mektebi”, Kadınlar Dünyası, Birinci Sene Nu:13, Salı 16 Nisan 1329, s.130.

²⁶ Azize Haydar, “Bizdeki Kız Evlatlarının Tahsili”, Kadınlar Dünyası, Birinci Sene Nu:13, Salı 16 Nisan 1329, s.128.

²⁶ Mademoiselle Elise, “ Kadınlık Aleminde İhtiyac-ı inkilap 1”, Kadınlar Dünyası, Birinci Sene Nu:13, Salı 16 Nisan 1329, s.125.

²⁷ Azize Haydar, “Bizdeki Kız Evlatlarının Tahsili”, Kadınlar Dünyası, Birinci Sene Nu:13, Salı 16 Nisan 1329, s.128.

²⁷ Hanımlara Mahsus Gazete, “Kadınların tahsili hakkında bir mütalaa 2”, Hanımlara Mahsus Gazete, No: 21, 30 Teşrinievvel 1311(10 Kasım 1895; s. 1-2.

²⁸ Savaş Karagöz, Tayyip Duman (2014), 1908-1928 Yılları Arası Süreli Yayınlarda Yer Alan Eğitim Görüşleri ve Öneriler. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt 7. Sayı: 35, s.576-594. Issn: 1307-9581

terbiyenin içinde var olmasıdır. Ayrıca kadınların okuma yazma, yabancı dil öğrenimini önemli bulmuş ve burada yabancı kültürle yetişip kendi kültürüne yabancı kalınmamasını savunmuştur²⁹.

II. Meşrutiyet Dönemi'nde kadın yazarlar tarafından dile getirilen önemli bir eksiklik ise kadınların eğitimine yönelik milli kitapların olmaması yada var olanların gayr-ı ahlaki ve milli olmamasıdır. Emine Seher Ali, kadın ve kızlara yönelik ahlak bozucu dedikoduların varlığından bahsetmiş ve bu olumsuz durumun önüne geçmek için ise kadınlara ve kızlara okutulacak kitapların olmadığını, kızların Muaşaka Mektupları, Sevda Dolapları gibi ahlak bozucu kitapları gizli gizli okuduklarını eleştirmiştir. Bu olumsuz ve tehlikeli durumun önüne geçmek için ise milletin kültür ve anelerine uygun kitapların yazılmasını, yayınlanmasını şiddetle önermiştir³⁰. Atiye Şükran 'da Emine seher Ali gibi bu konunun önemine işaret ederek;

*"Bizde ne kitap var ne ne mektep var, ne okuyacak var, ne de okutulacak var. Meşrutiyetimiz altıncı yılına girdi. Maarifte nazırlar değişti, müfettişler değişti, müdürler, müdireler değişti ama mektepte ya vuracakların okuyacakları kitaplar için bir çalışma yapılmadı. Var olan kitaplar ise gençlerimizin, kızlarımızın beyinlerini ahlaklarını zehirletici niteliktedir"*³¹.
Şeklinde görüşlerini paylaşmıştır.

Rafia Rifat Hanım ise bu gayr-ı ahlaki romanların okunmasının suçlusunun ne hükümet nede kitapçılar olduğunu asıl suçlunun millet olduğunu belirtmiştir. Roman kitaplarına olan rağbetin önüne geçilmesi için ahlaki, edebi, fenni kitaplara önem verilmesini aksi takdirde gayrı ahlaki milli kültüre uymayan romanların okunma oranının ikinci üçüncü dereceye düşebileceğini vurgulamıştır³².

Kadınların dile getirmiş oldukları diğer bir konuda kadınların sanatkâr olarak çalışma hayatına atılmalarıdır. Emine Seher Ali, kadınların en önemli üç vazifesi olduğunu ve bunların, toplumda mevkiimizi bilme, haneleri yönetme ve evlatları vatana hizmet edebilecek şekilde terbiye etme konusu üzerinde durmuş bu vazifeleri yerine getirmedeki engeller olarak ta; öğrenmemek, bilmediklerimizi öğrenmemek, mevcut kitapların yetersiz oluşu, kadınlara yönelik matbuatın olmaması olarak sıralamıştır³³.

Fatmatüzzehra, İngiliz ve Amerikalıların kız ve erkek olsun talim ve terbiyelerinin bitiminde hemen hemen her birinin birer sanat sahibi olarak hayata atıldıklarını örnek göstererek bizdeki durumun ise tam tersi bir durum arz ettiğini belirtmiş ve mesleki eğitimin önemini vurgulamıştır³⁴.

Pakize Nihat ise, kadın eğitiminde sanayi nefisenin ve el sanatlarının önemli olduğunu, milletin ilerlemesinin ancak sanatkar kadınlara bağlı olduğunu ifade etmiştir³⁵. Ayrıca Avrupa kadınlarının çalışma ortamlarından, kadınların nasıl meslek ve sanat sahibi olduklarından örnekler vererek Almanya, Fransa, İngiltere gibi ülke kadınları için ayrı ayrı sanayihane ve ticaret mekteplerinin tesis edildiğini örnek vermiştir³⁶.

Zehra Hacı kadınların elinden geldiği kadar çalışmaları gerektiği, bu dünyada artık ilimsiz, sanatsız olunamayacağı, bu yüzden şimdiye kadar ilimsiz ve sanatsız yaşadığımızı bu sebepten gerilediğimizi ve artık evlatlarımızın da bizim gibi felaketlere uğramaması için onları sanat sahibi yapmamız gerektiğini ifade etmiştir. Özellikle kız mekteplerinin açılmasının erkek mekteplerinin açılmasından daha önemli olduğunu, bir milleti ihya edecek ve güzel evlatlar yetiştirecek, onlara lüzumlu şeyleri kucakta öğretecek kişiyi anne olarak görmüş ve bu yüzden annelerin eğitimi ve tahsilli olmasını önemli bulmuştur³⁷.

Safiye Faik ise kadın eğitiminde sanat ve sanatkâr olmanın önemine dikkat çekerek Belçika kraliçesinin tabip diplomasının yanı sıra iyi bir musiki şinas ve aynı zamanda otomobil makinisti, Romanya kraliçesinin keman ve stenografi öğretmeni, İngiltere kraliçesinin iyi bir ressam, modist, ahçı ve çiftçi, İtalya Kraliçesinin iyi bir yüzücü ve edebiyatçı, Almanya kraliçesinin iyi bir fotoğrafçı, Hollanda kraliçesinin ressam ve mutfak işlerinde usta, Norveç kraliçesinin musiki şinas aynı zamanda terzilik konusunda usta olduklarından bahsederek Avrupa ülkelerindeki kraliçelerin her birinin birer meslek sahibi olduklarından örnekler vermiştir³⁸.

²⁹ Fatma Aliye, "Ta'lim ve Terbiye-i Benat-ı Osmaniyye", Hanımlara Mahsus Gazete, no: 37, 20 Recep 1313 (6 Ocak 1896); s.1-2.

³⁰ Emine Seher Ali, "Teavün", Kadınlar Dünyası, Birinci Sene Nu:11, Pazar 14 Nisan 1329, s.104

³¹ Atiye Şükran, " Bende İştirak Ederim", Kadınlar Dünyası, Birinci Sene Nu:14, Çarşamba 17 Nisan 1329, s.138

³² Rafia Rifat, "Muhterem Müdire Hanım" Kadınlar Dünyası, Birinci Sene Nu:14, Çarşamba 17 Nisan 1329, s.138

³³ Emine Seher Ali, "Vezaifi Nisvan", Kadınlar Dünyası, Birinci Sene Nu:27, Salı 30 Nisan 1329, s.273.

³⁴ Fatmatüzzehra, "Teşebbüsü Şahsi Ne Demektir", Kadınlar Dünyası, Birinci Sene Nu: 21, Çarşamba 24 Nisan 1329, s.212.

³⁵ Pakize Nihat, "Hukukumuz", Kadınlar Dünyası, Birinci Sene Nu: 26, Pazartesi 29 Nisan 1329, s.268.

³⁶ Pakize Nihat, "Sanay-i Nisvan", Kadınlar Dünyası, Birinci Sene Nu: 30, Cuma 3 Mayıs 1329, s.307.

³⁷ Zehra Hacı, Sevgili Hamiyet-perver Hemşerilerim", Kadınlar Dünyası, Birinci Sene Nu:16, Cuma 19 Nisan 1329, s.161.

³⁸ Safiye Faik, "Asalette Sanat", Kadınlar Dünyası, Birinci Sene Nu:15, Perşembe 18 Nisan 1329, s.149.

Meslek eğitiminin hem yerli malı kullanma hem de paranın ülke içinde kalmasının önemli olduğu konusunda Güzin Nadir ise halk eğitiminin özellikle kadınların eğitimi ve kadınların meslek sahibi olmalarının önemi üzerinde durmuştur³⁹.

İstihlake Doğru makalesinde Emine Seher Ali, bizde sanat ve ticaretin neden geri kaldığının sebeplerini araştırmış ve mevcut kitapçıları gezmiş demircilik, kunduracılık, ipçilik, dokumacılık, terzilik gibi mesleklere ait hiçbir kitabın olmadığından, bunların yerine sadece gayri ahlaki romanların çokça olduğunu, Avrupa'dan gelen kalemlerin, mürekkeplerin olduğunu, ne kadar dükkan gezdiyse hepsindeki çeşitli malların Avrupa kaynaklı olduğunu görmüş ve paraların Avrupa mallarına gitmesinin gerilemenin birinci sebebi olarak ifade ederek her şeyden evvel memlekette işçilik hayatının uyandırılmasının önemi üzerinde durmuştur⁴⁰.

Emine Seher Ali'nin bu görüşleri kadınlar arasında geniş destek bulmuş ve "Osmanlı Türk Hanımları Esirgeme Derneği Nizamnamesi (39. Madde) yayınlanmıştır. Bu nizamnamenin birinci maddesi derneğin kuruluş amacının " ittihath ve Terakki Kız Sanayi Mektebine hem fikren ve hem de maddi olarak destek olmak şeklinde yer almıştır. Ayrıca kadınların Yerli malı kullanma ve yerli malı üretme amacıyla sanat ve ticaret gayesi taşıyan "Malumat-ı Dâhiliye İstihlaki Kadınlar Cemiyet-i Hayriyesi" ismiyle 17 Maddelik bir nizamnameye sahip bir derneğin kurulduğu da görülmüştür⁴¹.

Nazife İclal, kadınların çocuklarını ana kucağından itibaren iyi eğitmeleri gerektiğini dile getirerek okul öncesi eğitimin önemi üzerinde durmuş daha sonra ise idadi tahsil sonunda çocuğun fikri alınarak çocuğun hangi mesleği takip edeceğinin sorulmasını önererek günümüz anlamıyla mesleki yönlendirmenin önemli olduğunu belirtmiştir⁴².

Kadın yazarların en çok üzerinde durdukları konular arasında ana (bahçe) ve iptida-i mektepler geniş yer tutmuştur. Azize Şadi ise İbtida-i terbiyesinin önemine işaret ederek, çocukları öncelikle ana kucağında verilmesi gereken terbiyeyi veremediklerinden ve vatan sevgisiyle büyütemediklerinden bahsederek terbiye-i ibtidaiyesi eksik olan milletlerin sonunun felaket olacağını belirtmiştir⁴³.

Sacide ise, eğitimde ibtida-i mekteplerin önemli olduğunu ifade ederek Emrullah Efendi'nin Tuğba Ağacı Nazariyesine karşı olduğunu, terakkinin yukarıdan aşağıya başlayacağını, aşağı tabakaya, halka inmeyen terakkinin terakki olmayacağını, tuba ağacı nazariyesinin bu yüzden esassız olduğunu ve çabuk yıkılacağını söylemiştir⁴⁴.

Kuruçesme'den Sadiye Hanım, o dönemde eğitimsiz çocuk bakıcıları tarafından çocuk eğitiminde anlatılan binbir gece hikâyelerinin yanlışlığından bahsederek, çocukların bu tip eğitimsiz kadınların elinde körelmesinin önüne geçilmesi için annelere yaşamayı, bilmeyi, vazifeyi ve valideliği öğretmekle bu çocukları ahlaksız mürebbiyelerin elinden alınmasını önermiş ve dikkatleri ana mekteplerinin açılmasına çekmiştir⁴⁵. Sıdika Ali Rıza'da yazısında ana mekteplerinin önemine dikkat çekerek maarif nezaretinin inas programlarına ana mektebi programını koymasını yerinde bulmuş ve mevcut kıraat kitaplarının anlaşılmadığını ifade ederek ibtida-i programlarına lügat dersi konulmasını da önermiştir⁴⁶.

Hafize Ayşe ise, geleceği hazırlamak için nitelikli mekteplere ihtiyaç olduğunu mevcut mahalle mekteplerini ihtiyacı karşılamaktan hem uzak hem de kalite açısından yetersiz bularak hükümetin yanı sıra inas mekteplerini halk olarak, halkın açmasını dile getirmiştir⁴⁷.

İkinci Meşrutiyet Döneminde Avrupa'daki kız okullarının eğitim programları incelenmiş ülkede var olan kız mekteplerinin eğitim programındaki eksiklikler dile getirilmiş bazı derslerin eklenmesi özellikle kadınlar tarafından istenmiştir. Emine Seher Ali, Tarih ders programında konuların milli olmasını, annelerin çocuklarını milli ninni, milli kahramanlık hikâyeleri ile büyütmelerini önermiş ve kadınların milli tarihe karşı aşinalık kazandırılmasını önermiştir⁴⁸.

Meliha Cenana ise musiki dersinin önemine işaret ederek kızların bu dersten gerektiği gibi yararlanamadığı bu yüzden Maarif Nezareti'nin mektep programlarına musiki fennini dahil etmesini gerekli görmüştür⁴⁹.

³⁹ Güzin Nadir, " Sevgili Muhterem kadınlar Dünyası Müdüriyeti Alisine", Kadınlar Dünyası, Birinci Sene Nu: 29, Perşembe 2 Mayıs 1329, s. 300.

⁴⁰ Emine Seher Ali, "İstihlake Doğru", Kadınlar Dünyası, Birinci Sene Nu:8, perşembe 11 Nisan 1329, s.74.

⁴¹ "Malumat-ı Dahiliye İstihlaki Kadınlar Cemiyet-i Hayriyesi", Kadınlar Dünyası, Nu: 4.5.6.7, 7,8,9, Nisan, s. 41,61,71.

⁴² Nazife İclal, " Bir Çocuk İlk Terbiyeyi Ağuş-u Maderde Alır", Kadınlar Dünyası, Birinci Sene Nu:29, Perşembe 2 Mayıs 1329, s.296.

⁴³ Azize Şadi, " Terbiye-i İptidaiye", Kadınlar Dünyası, Birinci Sene Nu:19, Pazartesi 22 Nisan 1329, s.195.

⁴⁴ Sacide, " Bir Hasbihal", Kadınlar Dünyası, Birinci Sene Nu: 20, Salı 23 Nisan 1329, s.205.

⁴⁵ Kuruçesmeden Sadiye. " Aziz Hemşirelerim!", Kadınlar Dünyası, Birinci Sene Nu:11, Pazar 14 Nisan 1329, s.109.

⁴⁶ Sıdika Ali Rıza, " Ana Mektebi Münasebetiyle", Kadınlar Dünyası, Birinci Sene Nu: 31, Cumartesi 4 Mayıs 1329, s.316.

⁴⁷ Hafize Ayşe, " Efendim", Kadınlar Dünyası, Birinci Sene Nu: 31, Cumartesi 4 Mayıs 1329, s.319.

⁴⁸ Emine Seher Ali, " Tarih", Kadınlar Dünyası, Birinci Sene Nu: 33, Pazartesi 6 Mayıs 1329, s.334.

⁴⁹ Meliha Cenana, "Musiki", Kadınlar Dünyası, Birinci Sene Nu: 52, Cumartesi 25 Mayıs 1329, s.20.

Fatma Zerrin tarafından ise, kız mekteplerinde kızlara lazım olan ev kadınlığı ve annelik derslerinin programlarda hiç olmadığı yada ihtiyaca cevap vermediği belirtilmiş bunun sonucu olarak ta Türk kadınlarının evlilik hayatlarında sorunlar yaşadıkları dile getirilmiştir⁵⁰.

Sıdıka Ali Rıza, Zehra Hacı hanım gibi, bir milletin kurtuluşunun kızlara sağlanan tahsil vasıtasıyla olacağından, şimdiye kadar mevcut olan inas mekteplerinin gerek nitelik, gerekse nicelik ayrıca uygulanan program açısından çok düşük seviyede olduğunu bu mekteplerin rüştiye kısımlarında sanat terbiyesi, umuru beytiye, sıhhiye, vezaifi zevciye ve biçki dikiş konusunda yeterli eğitim verilmediğini belirtmiştir. İnas rüştiye programlarının yeniden gözden geçirilerek kız çocuklarının ihtiyacına cevap verecek derslerin konulmasını, Arabi ve Farisi derslerin ağırlığından kurtarılmasını önermiştir⁵¹.

Memnune Bint-i Hasan ise, kadın eğitiminde sadece okuma yazma bilmenin yeterli olmadığını, kadınların *okuduğumuz yeter* demeyerek ilerlemeye çalışması gerektiğini ifade etmiştir⁵². Bu konuda Nazife Mehmet Ali, kızlara sunulan eğitimin yetersizliğinden bahsetmiş ve kızların okuma azmini baltalayan *"okuyup ta büyücümü olacaksın"* ifadesine karşı çıkmıştır⁵³. Seniha Fuat Hanım'da kadınların sadece okuma yazma bilmesinin yetersiz olduğundan ve kadınlarında erkekler gibi sanat sahibi olmaları üzerinde durmuş ve bu görevi yerine getirmede Avrupa ülkelerinin maarif sistemlerinden örnekler vermiştir⁵⁴.

Nebile Kamuran maarifsizliğimizin ağlanacak seviyede olduğunu özellikle İstanbul'da iki tane inas mektebinin var olduğunu ancak bunların, yetiştirdiği talebelere eksik tahsil verdiğini bu mekteplerden en iyisinin darümuallimat olduğunu belirtmiştir. Ancak darümuallimattan mezun olan muallimelerin karşısında cahil ebeveynlerin olduğunu tespit etmiş, örnek olarak Londra'da yirmiye yakın inas mektebinin tam teşekküllü eğitim verdiğini bu mekteplere aileler tarafın itibar gösterildiğini yazısına taşımıştır⁵⁵.

Mevhibe Mustafa maarif konusunda dikkatleri mekteplerde uygulanmakta olan usul-u tedaris konusuna çekerek bizdeki mevcut mekteplerin iptidai, rüşti, idadi ve ali isminde dört şubeye ayrıldığını şube kısmının ilavesiyle beş kademe olduğunu bunlardan en önemli kademenin şube kısmı yani *"çocuk bahçesi"*, *"ana sınıfı"* olduğundan bahsetmiştir. Çocuk bahçesinde çocukların mektep hayatında değil bizzat bahçe hayatında, fenni, eğlenceli bir hayat yaşamalarını önermiştir⁵⁶. Demet Dergisinde İsmet Hakkı Hanım ise, kadınlara azda olsa fen bilgisi eğitimi verilmesinin şart olduğunu istemiştir. Bir kadın kimyager olmayacaksa da hiç olmazsa kimyaya ait basit bilgiler öğrenmesi, mühendis olması tasvip edilmese de biraz matematik bilmesi doktor veya avukat olmasa bile hukuktan ve sağlıktan haberdar olmasının gerektiğini de belirtmiştir⁵⁷.

Safiye Büran, kadın eğitimi konusunda hem güncel bir mesele hem de bayanlar arasında bu dönem tartışma konusu olan Avrupa'da kızların tahsili konusu üzerinde durmuş, Fransa, İngiltere, Almanya ve İsviçre'de bulunan kız okulları, yabancı dil öğrenimi, sosyal hayat, okulların eğitim programlarını incelemiş ve İsviçre kız öğretmen okulları ve darülfünununun kız öğrencilere daha uygun olduğunu önermiştir⁵⁸.

Destegül Emel kadın eğitiminde milli terbiye üzerinde durmuş, kadınlara verilecek eğitimin Türk milliyetçiliği etrafında şekillenmesini dile getirmiş ve Avrupa'ya tahsile gidecek bayanların öncelikle milli bir terbiye aldıktan sonra gönderilmelerini istemiştir⁵⁹.

Nesrin Salih ise Türk kızları başlığı altında yarını yükseltecek olan bugünün mini mini yavrularının almış olduğu terbiye ve tahsil derecesi üzerinde durmuş şu sorulara cevap aramıştır. Acaba Türk kadınları yavrularına nasıl bir terbiye veriyorlar ve Türk kızları nasıl bir aile hayatında büyüyorlar? Onların mektep hayatı, tahsili nasıldır ve ne derecedir? Eğitim konusunda öncelikle bu sorulara cevap aranmasını ve eksikliklerin belirlenmesini, mevcut mektep programlarının buna göre düzenlenmesini ve maarif nezaretinin bu konuda çalışma yapmasını önermiştir⁶⁰.

Eğitimci düşünür Ali Haydar (Taner)'in eşi Azize Haydar ise Mekteplerdeki mevcut Çocuk bahçelerinin öneminden bahsederek, muallim ve muallimelerin bu yaş grubu çocuklara eğitim verirken yanlış yol takip ettiklerini ifade ederek beş - yedi yaş grubu çocukların eğitiminde uzun müddet aynı şeyi öğretmenin çocuklara sıkıcı geldiğini ve dikkat sürelerinin kısa olduğunu bu yüzden de hareketli derslerin

⁵⁰ Fatma Zerrin, "Tehlikenin Büyüğü", Kadınlar Dünyası, Birinci Sene Nu: 63, Çarşamba 5 Haziran 1329, s.136.

⁵¹ Sıdıka Ali Rıza, " Mekteplerimiz", Kadınlar Dünyası, Birinci Sene Nu:17, Cumartesi 20 Nisan 1329, s.172.

⁵² Memnune Bint-i Hasan, "Muhterem Büyük Hemsirelerim", Kadınlar Dünyası, Birinci Sene Nu: 22, Perşembe 25 Nisan 1329, s.226.

⁵³ Nazife Mehmet Ali, "Muhterem Osmanlı Kadınlarına", Kadınlar Dünyası, Birinci Sene Nu: 22, Perşembe 25 Nisan 1329, s.227.

⁵⁴ Seniha Fuat, " Maarif", Kadınlar Dünyası, Birinci Sene Nu: 28, Çarşamba 1 Mayıs 1329, s.290.

⁵⁵ Nebile Kamuran, "Maarif", Kadınlar Dünyası, Birinci Sene Nu: 24, Cumartesi 27 Nisan 1329, s.246.

⁵⁶ Mevhibe Mustafa, " Maarifimiz", Kadınlar Dünyası, Birinci Sene Nu: 22, Perşembe 25 Nisan 1329, s.225.

⁵⁷ İsmet Hakkı Hanım, "Kadınlarımız ve Maarif", Demet, Nu: 2, 25 Ağustos 1324, s. 24-27. Akt: Yasemin Tümer Erdem, "II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Kızların Eğitimi", Türk tarih Kurumu Yay. İstanbul 2013. s. 68.

⁵⁸ Safiye Büran, "Avrupa'da Türk Kadını", Kadınlar Dünyası, Birinci Sene Nu: 79, Cuma 21 Haziran -1329, s.302-305.

⁵⁹ Destegül Emel, "Mühim Bir Mesele Hayatiye 1", Kadınlar Dünyası, Birinci Sene Nu: 80, Cumartesi 22 Haziran 1329, s.37-38.

⁶⁰ Nesrin Salih, " Türk Kızları", Kadınlar Dünyası, Birinci Sene Nu: 51, Cuma 24 Mayıs 1329, s.16-18.

verilmesini önermiştir⁶¹. Bu konuda Sıdıka Ali Rıza ise Avrupa'da ve ülkemizdeki gayrimüslimlerin açmış oldukları bahçe mekteplerden ve bu mektebin çocuk eğitimi üzerindeki öneminden bahsederek ülkemizin bu mekteplerden mahrum kalmasına ağlanmasının kaçınılmaz bir gerçek olduğunu söylemiştir

Nazife Mehmet Ali, yalnız bir şeye muhtaç olduğumuzu bununda maarif olduğunu ifade ederek, maarifin kadrini kıymetini, lüzumunu idrak edemediğimiz konusunda görüşlerini beyan etmiştir. Ayrıca çevrede bulunan mekteplerin sayıca az olduğunu, bu konuda hükümetin fazla hizmet ve gayret göstermesini dile getirmiştir⁶².

Fatma Galip⁶³ ve Belkıs Ferit⁶⁴, mekteplerde özellikle kız çocukların terbiye-i fikriye ve terbiye-i ahlakiye verilmesini bunu takiben ziraat ve ticaret fikrinin verilmesini istemişlerdir. Nazife İclal, kadınların çocuklarını ana kucağından itibaren iyi eğitmeleri gerektiğini dile getirerek okul öncesi eğitimin önemi üzerinde durmuş daha sonra ise idadi tahsil sonunda çocuğun fikri alınarak çocuğun hangi mesleği takip edeceğinin sorulmasını önererek günümüz anlamıyla mesleki yönlendirmenin önemli olduğunu belirtmiştir⁶⁵.

Sıdıka Ali Rıza hanım'da, usul-ü terbiyede görülen eksikliklerden bahsetmiş, öncelikle çocukların büyüklerin yanında yaramazlık etmemesinin, dilsiz gibi oturmasının istenmesini çocuk eğitiminde yanlış bulmuş, hıfzıssıhha kaidelerine göre çocuğun eğitilmesi için hareketli olmasında bir sakınca görmemiştir. Sağlam fikrin ancak sağlam bir vücutta bulunacağını ayrıca çocukların hatasının yüzüne karşı söylenmesi, çocukların kişiliklerini rencide edici olduğundan çocuklarda azim ve şevkin kırıldığını da belirterek anne baba ve öğretmenlerin bu konuda dikkatli davranmalarını önererek günümüz psikolojik danışma ve rehberlik görevinin önemine işaret etmiştir⁶⁶.

Mükerrem Belkıs, Erkek Darüşşafakası sayesinde ilk defa fenni bilimlerin vatanımıza idhal edildiğini, vatanın terakkisi için kızlar içinde kız darüşşafakasının açılmasını önermiştir⁶⁷.

Kadınlar tarafından, kadınların ilmi ve mesleki gelişimine katkı sağlaması açısından Osmanlı Osmanlı Türk Hanımları Esirgeme Derneği, Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti, Malumat-ı Dahiliye İstihlaki Kadınlar Cemiyeti, İnas Darülfununu Mezuneleri Cemiyeti⁶⁸ gibi derneklerin kurulduğu ve aynı zamanda mesleki ve çocuk eğitimi gibi konularda da hanımlara mahsus konferansların düzenlendiği görülmüştür⁶⁹.

Kadın eğitimine yönelik önemli bir çalışma ise, Şehzadebaşı'nda Ferah Tiyatrosu arkasındaki Şehzade Sultan Mehmed Mektebi içinde açılan " Türk Kadın Dershanesi"nde kadınlar için Türkçe Kıraat, yazı, imla, tahrir ve edebiyat, Fransızca, Almanca, İngilizce, Musiki ve istek üzerine özel derslerin verilmesi olarak görmekteyiz⁷⁰. Türk Kadın Dershanesinde ayrıca konserler ve konferanslar düzenlenmiştir. 4 nisan Cuma günü (1335) tarihinde Darülfununu mezun ve müdavimlerine Kemani Kevser hanım, Udi Nimet hanım, piyanist Vedat Sabra Bey tarafından musiki konseri, Mufide Ferid Hanım ve Şukufe Nihal Hanım tarafından da kadınlara yönelik konferans verilmiştir⁷¹.

II. Meşrutiyet dönemiyle birlikte ifade özgürlüğü çeşitli fikirlerin ortaya çıkmasını sağlamış özellikle kadınların, kadın eğitiminde çok sayıda yazılar yazmasına imkan vermiştir. Özellikle ilk yazılara bakıldığında kadınların iyi bir anne, iyi bir eş olması üzerinde durulmuş daha sonra bunun nasıl olacağını kızların ve kadınların iyi bir eğitimden geçmesiyle mümkün olacağı kanaati uyanmıştır. Kadınlara örnek olan Darülmualimat ve İnas Darülfununu ön plana çıkmış ve daha da önemli hale gelmiştir. 1908 yılından önce bazı illerde özel olarak açılan ve II. Meşrutiyetten sonra ise İstanbul'da açılan anaokulları' da önem kazanmaya başlamıştır. Anaokulları için Darülmualimat içinde Ana Muallim Mektebi Açılmıştır⁷².

Demet Dergisinde Atıfet Celal Hanım aileyi teşkil eden kadın ve erkeğin eğitimleri bakımından birbirine eşit olması gerektiğini vurgulamış, özellikle kadınların eğitimi için var olan darülmualimatın bu konuda yetersiz olduğunu ayrıca iyi kız okullarının sayıca ve kalite olarak artırılmasının ise iyi yetişmiş öğretmenlerin varlığına bağlayarak Darülmualimatların sayıca artırılmasını önermiştir⁷³.

⁶¹ Aziz Haydar, " Mekteplerde Çocuk Bahçeleri", Kadınlar Dünyası, Birinci Sene Nu:28, Çarşamba 1 Mayıs 1329, s.284.

⁶² Nazife Mehmet Ali, "Biz Yalnız Bir Şeye Muhtacı", Kadınlar Dünyası, Birinci Sene Nu:28, Çarşamba 1 Mayıs 1329, s.290.

⁶³ Fatma Galip, " Dertlerimiz hakkında", Kadınlar Dünyası, Birinci Sene Nu: 30, Cuma 3 Mayıs 1329, s. 308.

⁶⁴ Belkıs Ferit, "Mani-i Terakkimiz nedir?", Kadınlar Dünyası, Birinci Sene Nu: 30, Cuma 3 Mayıs 1329, s. 308.

⁶⁵ Nazife İclal, " Bir Çocuk İlk Terbiyeyi Ağuş-u Maderde Alır", Kadınlar Dünyası, Birinci Sene Nu:29, Perşembe 2 Mayıs 1329, s.296.

⁶⁶ Sıdıka Ali Rıza, " Usul-ü Terbiye Nakisalarımızdan", Kadınlar Dünyası, Birinci Sene Nu: 34, Salı 7 Mayıs 1329, s.346.

⁶⁷ Mükerrem Belkıs, " Kız Darüşşafakası", Kadınlar Dünyası, İkinci Sene, Nu: 95, Pazar 7 Temmuz 1331, s. 466-467.

⁶⁸ Türk Kadını, "İnas Darülfununu Mezuneleri Cemiyeti, Sayı 2, 6 Haziran 1334, s.52.

⁶⁹ Kadınlar Dünyası, "Osmanlı Türk Hanımları Esirgeme Derneği", nu:2, s.19. "Osmanlı Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti" Kadınlar Dünyası, Nu 55,s. 55. "Malumat-ı Dahiliye İstihlaki Kadınlar Cemiyeti", Kadınlar Dünyası, nu: 4, s.52.

⁷⁰ "Türk Kadın Dershanesi", Türk Kadını, nu: 18, 20 Şubat 1335, s.465.

⁷¹ "Türk Kadın Dershanesi", Türk Kadını, nu: 20, 17 Nisan 1335, s.531.

⁷² Songül Keçeci Kurt, "Osmanlı Devletinde Kadın eğitimi, Haremde Mektebe", Yitik Hazine Yay. İstanbul, 2011. s. 136.

⁷³ Atıfet Celal, "Terbiye-i Nisvaniyye", Demet, Nu: 2, 24 Eylül 1324, s. 27-28. Yasemin Tümer Erdem, "II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Kızların Eğitimi, Türk tarih Kurumu Yay. İstanbul 2013. s. 68.

II. Meşrutiyet döneminde eğitimde meydana gelen gelişmelere bakıldığında Darümuallimatların İstanbul dışında da açıldığı görülmüştür. Darümuallimat müdüriyesi Sabiha Hanım İzmir’de yeni açılan darümuallimat’ın açılış konuşmasında kızlar için İstanbul’da yeterli derecede mektep olmadığını, var olan darümuallimatın yetersiz program uyguladığını bu yüzden kızların çoğunlukla evde kalmayı tercih ettiklerini, hali vakti yerinde olan ailelerin ise kızlarını yabancı okullara gönderdiklerinden bahsetmiştir. Ayrıca amaçlarını ve iç yüzlerini bilmediğimiz bu yabancı okulların kızlarımızı kendi dinlerine, kendi muhitlerine alıştırmaktan başka bir gayesinin olmadığını da ifade ederek kızlara yönelik okulların sayıca artırılmasının önemine dikkat çekmiştir⁷⁴.

İçtihad dergisinde örf ve adetlerin kadınların tüm alanlarda geri kalmasına sebep olduğunu ve kadınların eğitim almasını engellediğini vurgulayan yazılara rastlanmaktadır. Ayrıca bu yazılar içinde örf ve adetlerin kadınları eve kapattığı ve kız okullarının açıldığı halde programlarının zamanın şartlarına göre düzenlenmediği ileri sürülmüştür⁷⁵.

Muallim mecmuasının birinci sayısında tahsilce geri kalmış veya şimdide kadar hiç tahsil etmemiş kadınlarımızın tahsili için “Bilgi Yurdu” adı altında bir müessesenin açıldığı bildirilmiştir. Bilgi Yurdu’nun amacının ise, okumak yazma veya yarıda bıraktığı tahsilini ilerletmek isteyen her yaşta bütün kadınların eğitim seviyelerini yükseltmek olarak belirtilmiştir⁷⁶.

Muallim Mecmuası kadınların eğitimine dikkatleri çekmek ve kadınları eğitim konusunda cesaretlendirmek amacıyla dünyada ünlü matematikçi bayanlardan Maria Gaetana Agnesi (1718-1799), Sonja Kowolewsky (1850-1799), Sophia Germain (1776-1831), Emmy Noether (1882-1935), Hypatia (M.s. 370-415), Mary Fairfax Greig Somerville (1780-1872), Augusta Ada Cuntess of Lovelance (1815-1852), Ada Byron (1815-1891)’un hayat hikayelerine yer vermiştir⁷⁷.

Emine Şefkat’e göre ilerlemek için öncelikle ailelerimize felaketlerimizin sebepleri sonra onlara milletimizin özü anlatılmalı ve ona göre ailemizi terbiye etmeliyiz, yabancıları taklit etmemeliyiz⁷⁸, Hatice⁷⁹ ise Köylü kadınlarının eğitimine dikkat çekmiş Anadolu kadınlarının eğitimden mahrum kaldıklarını köylerde mektep olmadığını, ne zamanki köylü kadınları eğitimi olursa o zaman istikbalin temin edileceğini belirtmiştir. Belkıs İclal ise kadın eğitimine yeni bir boyut getirerek çiftçi kadınların eğitiminin önemine değinerek bu eğitimin nasıl verilmesi gerektiği konusunda yabancı ülkelerdeki uygulamaları aktararak fikirler ileri sürmüştür⁸⁰. Belkıs İclal’e göre, hanımlarımız terbiye edilir ise erkekler iki kat daha iyi terbiye olur. Hanımlarımız müteşebbis gençler yetiştirmek fikrini beslemediklerinden memleketimizin ihtiyacı olan çiftliklere, ticarethanelere kavuşmakta gecikmiştir⁸¹.

Belkıs İclal ülkemizdeki kadınların eğitiminin yetersiz olduğunu ifade ederek gelişmiş ülkelerin kadın eğitiminden örnekler vermiştir. Özellikle Macaristan ve Belçika Kız Ziraat ve Ev Kadınlığı⁸² konusundaki izlenimlerini aktararak önerilerde bulunmuştur. Kadın eğitimi konusundaki eksikliğimizi ise şu ifadelerle açıklamıştır;

“Biz şimdinin hanımları, açıkça söylüyorum aşağıda söyleyeceğim memleketlerin hanımları gibi yetişmedik. Bize ileride takip edeceğimiz fikirler verilmemişinden tabii ne yapacağımızı hangi yoldan gideceğimizi bilemiyoruz. Fakat Amerikalılar, Belçikalılar, Fransızlar, Almanlar ve Macarlar kızlarını öyle bir surette terbiye ediyorlar ki mektepten çıkanlar iyi bir aile reisi oldukları gibi, gayet iyi ev idaresi, çocuk büyütme yollarını dahi hanımlarımızdan daha fazla biliyorlar”⁸³.

Belkıs İclal’e göre hanımların annelik vazifeleri memlekete faydalı, müteşebbis faal, kendi işini kendi görür, taştan para çıkarır kuvvetli gürbüz çocuklar gençler yetiştirmektir. Terbiye ve tahsillerine göre buldukları köy halkına çocukları iyi kundaklamak, iyi bakmak usullerini öğretmek köylülerin güzel ve

⁷⁴ Sabiha Hanım “Bir Darümuallimat Müdiresinin Nutku”, Tedrisat Mecmuası, “Maarif Şunu”, Yıl 5, Sayı 28-1, cilt 5, 7 Mart 1331, s.9-9. Geniş Bilgi için bakınız: Savaş Karagöz, “İkinci Meşrutiyetten Harf İnkılâbına Kadar Süreli Yayınlarda Yer Alan Eğitim Görüşleri ve Cumhuriyet Eğitimine Yansımaları (1908 - 1928)”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2014.

⁷⁵ İçtihad, “Örf ve Adetlerimiz ve Kadınlarımız”, İçtihad, Nu: 126. 15 Kanunusani 1330, s. 457-459, akt: Yasemin Tümer Erdem, “II. Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e Kızların Eğitimi, Türk tarih Kurumu Yay. İstanbul 2013. s. 67.

⁷⁶ Muallim Mecmuası, “Bilgi Yurdu”, Yıl 1, Sayı 1, Cilt 1, 15 Temmuz 1332, s.30-32. Geniş Bilgi için bakınız: Savaş Karagöz, “İkinci Meşrutiyetten Harf İnkılâbına Kadar Süreli Yayınlarda Yer Alan Eğitim Görüşleri ve Cumhuriyet Eğitimine Yansımaları (1908 - 1928)”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2014.

⁷⁷ Muallimler Birliği Mecmuası, “Riyaz-i Kadınlar”, Sene 2, Sayı 15, Eylül 1926, s.653-661. a.g. doktora tezi.

⁷⁸ Emine Şefkat, “Terakkide Kaide-i Tekâmül Nereden Başlamalı”, Kadınlar Dünyası, Birinci Sene Nu: 51, Cuma 24 Mayıs 1329, s.9.

⁷⁹ Hatice (Konya’da Lütfiye İnas Mektebi İbtidaisi Muallime-i sanisi), “Köylü kadınları”, Kadınlar Dünyası, Birinci Sene Nu: 51, Cuma 24 Mayıs 1329, s.10.

⁸⁰ Belkıs İclal, “Çiftçi Hanımlarımız İçin”, Yeni Fikir, 25 Kânunuevvel 1827, Sayı 2, Gedik Paşa İstanbul, s.38-43. a.g. doktora tezi 2014.

⁸¹ a.g.m. s. 38-43.

⁸² İclal Belkıs, “Çiftçi Hanımlar İçin Mektebim ve Belçika Kız Ziraat Ve Ev Kadınlığı Mektepleri”, Yıl 1 15 Nisan 1328 Gedik Paşa 5 Mart 1328 (1912), Sayı 5, S.137-141. Savaş Karagöz, “İkinci Meşrutiyetten Harf İnkılâbına Kadar Süreli Yayınlarda Yer Alan Eğitim Görüşleri ve Cumhuriyet Eğitimine Yansımaları (1908 - 1928)”, a.g.doktora tezi 2014.

⁸³ Belkıs İclal, “Çiftçi Hanımlarımız İçin”, Yeni Fikir, 25 Kânunuevvel 1827, Sayı 2, Gedik Paşa İstanbul, s.38-43

güzel vücutlu olmalarına sebep olur. Böyle terbiye ve tahsil görmüş bir hanımın köyde bulunması köy halkının maddi ve manevi yönden terakki etmelerine sebep olmaktadır. Bundan dolayı bir köylü kızının okuması sadece aile için değil bütün köylü için önemlidir. Ona göre hanımlarımıza yalnız çiftçilik derslerini okutmak yeterli değildir. Ev kadınlığı dersleri de programlara konmalı ve mekteplerde gösterilmelidir. Belkis İclal ayrıca Darülmuallimat' lardaki ders programlarını eksik bularak, sütçülük, tavukçuluk, arıcılık vesaire gibi derslerin kabul edilmesi pek önemli olduğunu ifade etmiştir⁸⁴.

3. *Malını Kullanma, Moda, İsrif ve Kadınların Çalışması İle İlgili Düşünceler*

19. yüzyılda kadının eğitiminde okulun yanı sıra basın da rolü büyüktü toplumun uygarlık düzeyinin kadının uygarlık düzeyine bağlı olduğuna inanan aydınlar artık gazetelerde Avrupalı hayattan Avrupa kadınlarından bahsederek toplumu özellikle kadınları uyandırmaya çalışmışlardır⁸⁵. Avrupalı kadının eğitimi, giyimi, modayı takibi ve çalışma hayatında yer almaları incelenerek kadınlarımızın var olan durumları kıyaslanarak önerilerde bulunulmuştur.

Avrupa'da kadınlar tarafından gelişen feminizm hareketi kısa sürede etkisi Türk kadınları üzerinde göstererek bu konuda Emine Semiye tarafından kadın hakları, kadınların çalışması, tesettür, giyim- kuşam, moda ve kadın eğitimi ile ilgili birçok makale yazılmıştır⁸⁶. Emine Semiye, akıl ve yetenek olarak kadın ve erkeğin eşit olduğunu, Kuran-ı Kerim'in kadınların haklarını gözettiğini ve kadınların namuslarını korumak şartıyla her işte çalışabileceğini ve her yeri gezeceğini ifade etmiş ve moda konusunda ise özellikle kadınların günlük kullanmış oldukları tesettür tipinin Kur'an-ı Kerimde olmadığı konusunda uyarılarda bulunmuştur. Ayrıca kadınların moda diye kendilerine yakışmayanı asla giyinmemesini isteyerek en önemli görüşlerini kadınların eğitimi konusuna ayırmıştır⁸⁷.

Halide Edip *Yeni Turan*'da kadın eğitimi ile ilgili görüşlerini, özellikle eski Türk kadını ele alarak Türk kadının hastabakıcı, öğretmen olarak çalışabileceğini, sade giyimiyle İslam âlemine uyum içinde olabileceğini, çalışabileceğini ve böylece toplum hayatına katılan kadının savaşa giden, gerektiğinde erkeklere danışmanlık yapan eski Türk kadınına olan özlemi dile getirerek hikâyeleştirmiştir⁸⁸.

Ulviye Macit, her milletin kadın kucağından doğduğunu belirtmiş ve kadınlarımız israf konusunda dikkat etmediğini avuç avuç altınları ve paraları yabancı milletlere kaptırdıklarını ifade etmiş, aynı zamanda bu müsrif durumun önüne geçmek için ise, kalplerimizde aşkı milliyet ruhu uyandırmayı, sanatlarımızı, sanatkârlarımızı sevmeyi önermiştir⁸⁹.

Şefika Ziya, Fahire İclal ise evlenme geleneğindeki fazla ziynet eşyasının gereksizliğinden, israftan, yerli malının kullanılmamasından bahsederek kızların eğitimi vasıtasıyla bu olumsuz davranışlardan kurtulacağını ifade etmişlerdir⁹⁰. Meslek eğitiminin hem yerli malı kullanma hem de paranın ülke içinde kalmasının önemli olduğu konusunda Güzin Nadir ise halk eğitiminin özellikle kadınların eğitimi ve kadınların meslek sahibi olmalarının önemi üzerinde durmuştur⁹¹.

Fatmatüzzehra⁹²ya göre ise, Millet in ilerlemesi için öncelikle kadınlara milli fikir verilmesi, daha sonra yerli sanayinin kurulması ve yerli malının üretilip kullanılması kaçınılmaz bir gerçektir. Fatma Zerrin Türk kadınlarında genel olarak görülen ve eğitimsizliğin getirmiş olduğu olumsuz neticeler olarak, kadınların çok sigara içmesini, giyim kuşamlarına dikkat etmemesini, yemek pişirmeyi bilmemesini, sofrada adabı ve düzeni konusunda bilgi eksikliğini, çamaşır yıkamada eksiklik, sağlık konusuna dikkat etmeme, komşuya gidip gelme konusunda artılı davranma, hizmetçi kullanmayı bilmeme olarak sıralamış ve bu eksikliklerin ancak iyi bir ile ve mektep terbiyesi almakla gidereceğini önermiştir⁹³.

Şaziment ise kadın eğitiminde öncelikle kazandırılması gereken özelliklerin terbiye-i içtimaiye (sosyal terbiye) ve ahlakı seciye olduğunu bunların kazandırılması sonucunda ise terakki ve saadetin oluşacağını ileri sürmüştür⁹⁴.

Aliye Cevat milletimizdeki fenalığın ve gerilemenin sebeplerini maarifsizliğe ve kıyafetsizliğe bağlamıştır. Bu iki sebebin hem milleti hem de kadınlığı mahvettiğini, bunun önüne geçmenin ise kıyafeti

⁸⁴ a.g.m. s. 38-43

⁸⁵ Yasemin Tümer Erdem, "II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Kızların Eğitimi, Türk tarih Kurumu Yay. İstanbul 2013. s. 62.

⁸⁶ Emine Semiye, "Hürriyet Kokuları", Akt: Şefika Kurnaz, "Osmanlı Kadın Hareketinde Bir Öncü Emine Semiye" Timaş Yay. 2008, İstanbul. s. 173-184.

⁸⁷ Şefika Kurnaz, "Osmanlı Kadın Hareketinde Bir Öncü Emine Semiye" Timaş Yay. 2008, İstanbul. s. 183-185.

⁸⁸ Halide Edip, "Yeni Turan", İstanbul 1329, s.10. Akt: Yasemin Tümer Erdem, "II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Kızların Eğitimi, Türk tarih Kurumu Yay. İstanbul 2013. s. 56.

⁸⁹ Ulviye Macit, "Yurt Hemşirelerime", Kadınlar Dünyası, Birinci Sene Nu:8, perşembe 11 Nisan 1329, s.78

⁹⁰ Şefika Ziya, "İzdivacı Mutantan", Fahire İclal, "Vatan Bizim sevgili Anamızdır", Kadınlar Dünyası, Birinci Sene Nu:19, Pazartesi 22 Nisan 1329, s.192.

⁹¹ Güzin Nadir, "Sevgili Muhterem kadınlar Dünyası Müdüriyeti Alisine", Kadınlar Dünyası, Birinci Sene Nu: 29, Perşembe 2 Mayıs 1329, s. 300.

⁹² Fatmatüzzehra, "Teal-i Millet, Fikri Milliyi Takip ile Olur", Kadınlar Dünyası, Birinci Sene Nu: 36, Perşembe 9 Mayıs 1329, s.368.

⁹³ Fatma Zerrin, "Kusurlarımız", Kadınlar Dünyası, Birinci Sene Nu: 54, Pazartesi 27 Mayıs 1329, s.37-38.

⁹⁴ Şaziment, "Esbab-ı Terakkimiz", Kadınlar Dünyası, Birinci Sene Nu:29, Perşembe 2 Mayıs 1329, s.298.

milliye ye gereken önemin verilmesi ve annelerin kız evlatlarına erkek evlatlarından daha ziyade ilim ve fen öğrenmeleri için fırsat ve imkân vermeleri ile mümkün olacağını ifade etmiştir⁹⁵.

Suphi Paşa Hafidesi Nevbahar⁹⁶ ise, milletin ilerlemesinin kadınların çalışmasına bağlı olduğunu ifade ederek, en büyük maarifi nezaket ve terbiye, en büyük hastalığı ise tembellik olarak görmüştür. Maarife yardım etmekten kaçınılmamasını ve öğretmene olan ihtiyacı dile getirerek muallime, muallim orduları yetiştirmeyi önermiştir.

Leman Aziz'e göre kadınlarda görülen en büyük eksiklik, işi bilmeme, işe önem vermeme, işi öğrenmeme, öğretememe ve işten çabuk sıkılmadır⁹⁷. Perihan Arif ise, bu eksikliğin kaynağını kadınların ilmi terbiyeden yoksun olma tembelliğine bağlamıştır. Bu tembelliğin önüne geçmek için ise, azim, teşebbüs, sebat gibi özelliklerin kazandırılmasının şart olduğunu bununda ancak eğitimle mümkün olacağını önermiştir⁹⁸.

SONUÇ

Cumhuriyet Dönemi kadın eğitimindeki gelişim ve değişimlere bakıldığında bu gelişimin ve değişimin temellerinin Tanzimatla birlikte dile getirilen ancak II. Meşrutiyet Dönemi'nde uygulama alanı bulan çalışmalar görülmektedir.

İkinci Meşrutiyet dönemi kadın yazarlar tarafından kadın eğitiminin niteliği, şekli ve kadın eğitiminden beklenen amaçların dile getirildiği görülmüştür. Bir kadının öncelikle iyi eş, iyi bir anne olması daha sağlıklı nesiller yetiştirmesi, israftan kaçınması, vatana milliyetperver evlatlar yetiştirmesi, yerli malını ülke ekonomisi için kullanması, moda diye batı kadın tipini taklitten kaçınmasının ancak eğitimle ve mektep terbiyesi ile mümkün olacağı kadın yazarlar tarafından dile getirildiği görülmüştür. Bu görüşler kadın eğitiminin sadece aile içinde verilemeyeceğini, kadın eğitiminin sistemli bir şekilde kurumlarda verilmesini zorunlu hale getirmiştir. Bu durum kadınlara yönelik okulların, derneklerin açılmasını sağlamıştır. İstanbul'da ve İstanbul dışında (Taşrada), ana mektebi, kız İnas iptida-i mekteplerinin, inas rüştiyelerinin, kız sanayi mekteplerinin, inas idadi ve sultanisinin, darümuallimatların sayıca arttığı görülmüştür. Bu mekteplerin sayıca artmasında ve taşraya yayılmasında kadınların yazmış oldukları yazıların olumlu bir etkisinin olduğu görülmüştür. Ayrıca bu dönem içinde kadınların sosyal hayatta bir mevkii edinmeleri ve çalışma hayatı içinde yer almaları içinde İnas Darülfünunu'nu da açılmıştır.

Açılan bu mekteplerin eğitim programları, batı ülkelerindeki kız okullarının eğitim programları örnek alınarak yapılmış, istek ve ihtiyaca göre programlara yeni dersler ve yeni konular eklenmiştir. Özellikle ev idaresi, ev ekonomisi, sağlık, temizlik, terzilik, musiki programları gibi...

Bu dönem içindeki yazılara ve ileri sürülen fikirlere bakıldığında okuma yazma çağını aşmış olan kadınların eğitimi daima göz önünde bulundurulmuş kadın halk eğitimi şeklinde kadın dernekler tarafından okuma yazmanın dışında kadınların hem meslek sahibi olmaları sağlanmış hem de kadınlara günlük yaşamı kolaylaştıracak bilgiler verilmiştir.

İkinci Meşrutiyet Dönemi ayrıca kadınların dernekler kurarak gerek özel işletmeler açarak gelir elde etmeleri sağlanmış ve ayrıca yardım faaliyetlerinde bulunarak kadın ve kızların eğitimlerine katkıda bulunulmuştur.

KAYNAKÇA

- ADIVAR, Halide Edip (1913). "Yeni Turan", İstanbul 1329, s.10.
- ALİYE CEVAT HANIM (1913). " Fikdan-ı Maarif ve Kıyafetlerimiz", Kadınlar Dünyası, Birinci Sene Nu: 32, Pazar 5 Mayıs 1329, s.328.
- ANDI FATİH- ÇİÇEKLER, Mustafa (2009). *Hanımlara Mahsus Gazete*, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yay. 2009, s:15-16.
- ATİFET CELAL HANIM (1908). "Terbiye-i Nisvaniyye", *Demet*, Nu: 2, 24 Eylül 1324, s. 27-28.
- ATİYE ŞÜKRAN HANIM (1913). " Bende İştirak Ederim", *Kadınlar Dünyası*, Birinci Sene, Nu:14, Çarşamba 17 Nisan 1329, s.138.
- AYŞE MAKBULE HANIM (1913). " Sebilürreşad Ceride-i İslamiyesi Heyet-i Tahririye-i Muhteremesine" *Sebilürreşad*, Nu: 280-11, 9 Kânunusani 1329, s. 308-309.
- AZİZ HAYDAR HANIM (1913). " Mekteplerde Çocuk Bahçeleri", *Kadınlar Dünyası*, Birinci Sene Nu:28, Çarşamba 1 Mayıs 1329, s.284.
- AZİZE HAYDAR HANIM (1913). "Bizdeki Kız Evlatlarının Tahsili", *Kadınlar Dünyası*, Birinci Sene Nu:13, Salı 16 Nisan 1329, s.128.
- AZİZE HAYDAR HANIM (1913). "Bizdeki Kız Evlatlarının Tahsili", *Kadınlar Dünyası*, Birinci Sene Nu:13, Salı 16 Nisan 1329, s.128.
- AZİZE ŞADİ HANIM (1913). " Terbiye-i İbtidaiye", *Kadınlar Dünyası*, Birinci Sene Nu:19, Pazartesi 22 Nisan 1329, s.195.
- BELKIS FERİT HANIM (1913). "Mani-i Terakkimiz nedir?", *Kadınlar Dünyası*, Birinci Sene Nu: 30, Cuma 3 Mayıs 1329, s. 308.
- BELKIS FERİT HANIM (1913). "Tahsilimiz", *Kadınlar Dünyası*, Birinci Sene Nu:9, Cuma 12 Nisan 1329, s.90.
- BELKIS İCLAL HANIM (1912). "Çiftçi Hanımlar İçin Mektebim ve Belçika Kız Ziraat ve Ev Kadınlığı Mektepleri", *Yeni Fikir*, Yıl 1. 15 Nisan 1328 Gedik Paşa 5 Mart 1328 (1912), Sayı 5, s.137-141.
- BELKIS İCLAL HANIM (1911). "Çiftçi Hanımlarımız İçin", *Yeni Fikir*, 25 Kânunuevvel 1327, Sayı 2, Gedik Paşa İstanbul, s.38-43.
- ÇAKIR, Songül (2011), *Osmanlı Kadın Hareketi*, Metis Yayınları, İstanbul 2011, s. 66-74.

⁹⁵ Aliye Cevat, " Fikdan-ı Maarif ve Kıyafetlerimiz", Kadınlar Dünyası, Birinci Sene Nu: 32, Pazar 5 Mayıs 1329, s.328.

⁹⁶ Suphi Paşa Hafidesi Nevbahar, "Terakkide Şahsiyet ile Uğraşmak Olmaz", Kadınlar Dünyası, Birinci Sene Nu: 33, Pazartesi 6 Mayıs 1329, s.336.

⁹⁷ Leman Aziz, " Nakisalarımız", Kadınlar Dünyası, Birinci Sene Nu: 34, Salı 7 Mayıs 1329, s.347.

⁹⁸ Perihan Arif, " Azim ve Sebat", Kadınlar Dünyası, Birinci Sene Nu: 34, Salı 7 Mayıs 1329, s.348.

- DESTEĞÜL EMEL HANIM (1913). "Mühim Bir Mesele Hayatiye 1", *Kadınlar Dünyası*, Birinci Sene Nu: 80, Cumartesi 22 Haziran 1329, s.37-38.
- EMİNE SEHER ALİ HANIM (1913). " Tarih", *Kadınlar Dünyası*, Birinci Sene Nu: 33, Pazartesi 6 Mayıs 1329, s.334.
- EMİNE SEHER ALİ HANIM (1913). "İstihlale Doğru", *Kadınlar Dünyası*, Birinci Sene, Nu:8. Perşembe 11 Nisan 1329, s.74.
- EMİNE SEHER ALİ HANIM (1913). "Kadınlıkta Seviye-i İrfan", *Kadınlar Dünyası*, Birinci Sene Nu:1, Perşembe 4 Nisan 1329, s. 4-6.
- EMİNE SEHER ALİ HANIM (1913). "Kadınlıkta Seviye-i İrfan", *Kadınlar Dünyası*, Birinci Sene Nu:2, Cuma 5 Nisan 1329, s. 15-17.
- EMİNE SEHER ALİ HANIM (1913). "Teavün", *Kadınlar Dünyası*, Birinci Sene Nu:11, Pazar 14 Nisan 1329, s.104.
- EMİNE SEHER ALİ HANIM (1913). "Vezaifi Nisvan", *Kadınlar Dünyası*, Birinci Sene Nu:27, Salı 30 Nisan 1329, s.273.
- EMİNE SEMİYE HANIM (2008), "Hürriyet Kokuları", Akt: Şefika Kurnaz, *Osmanlı Kadın Hareketinde Bir Öncü Emine Semiye*, Timaş Yay. 2008, İstanbul. s. 173-184.
- EMİNE ŞEFKAT HANIM (1913). " Terakkide Kaide-i Tekâmül Nereden Başlamalı", *Kadınlar Dünyası*, Birinci Sene Nu: 51, Cuma 24 Mayıs 1329, s.9.
- ERDEM, YASEMİN T.,(2013). *II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Kızların Eğitimi*, Türk tarih Kurumu Yay. İstanbul 2013. s. 62.
- ERGÜN, Mustafa ,(1996). *İkinci Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hareketleri (1908-1914)*, Ocak Yay. Ankara 1996. s.210.
- FAHİRE İCLAL HANIM (1913). "Vatan Bizim sevgili Anamızdır", *Kadınlar Dünyası*, Birinci Sene Nu:19, Pazartesi 22 Nisan 1329, s.192.
- FATMA ALİYE HANIM (1897), "Ta'lim ve Terbiye-i Benat-ı Osmanıyye", *Hanımlara Mahsus Gazete*, Nu: 37, 20 Recep 1313 (6 Ocak 1896); s.1-2.
- FATMA BEDİA ADİL HANIM (1913). L, "Mevkiimiz", *Kadınlar Dünyası*, Birinci Sene Nu:11, Pazar 14 Nisan 1329, s.118.
- FATMA BEDİA HANIM (1918), "Evimiz Barkımız", *Türk Kadın*. Nu: 7, 15 Ağustos 1334, s.186.
- FATMA GALİP HANIM (1913). " Dertlerimiz hakkında", *Kadınlar Dünyası*, Birinci Sene Nu: 30, Cuma 3 Mayıs 1329, s. 308.
- FATMA ZERRİN HANIM (1913). "Kusurlarımız", *Kadınlar Dünyası*, Birinci Sene Nu: 54, Pazartesi 27 Mayıs 1329, s.37-38.
- FATMA ZERRİN HANIM (1913). "Tehlikenin Büyüğü", *Kadınlar Dünyası*, Birinci Sene Nu: 63, Çarşamba 5 Haziran 1329, s.136.
- FATMATÜZZEHRA HANIM (1913). " Teal-i Millet, Fikri Milliyi Takip ile Olur", *Kadınlar Dünyası*, Birinci Sene Nu: 36, Perşembe 9 Mayıs 1329, s.368.
- FATMATÜZZEHRA HANIM (1913). "Teşebbüsü Şahsi Ne Demektir", *Kadınlar Dünyası*, Birinci Sene Nu: 21, Çarşamba 24 Nisan 1329, s.212.
- GÜZİN NADİR HANIM (1913). " Sevgili Muhterem kadınlar Dünyası Müdüriyeti Alisine", *Kadınlar Dünyası*, Birinci Sene Nu: 29, Perşembe 2 Mayıs 1329, s. 300.
- HAFİZE AYŞE HANIM (1913). " Efendim", *Kadınlar Dünyası*, Birinci Sene Nu: 31, Cumartesi 4 Mayıs 1329, s.319.
- HANIMLARA MAHSUS GAZETE (1895). "Kadınların tahsili hakkında bir mütalaa 1". *Hanımlara Mahsus Gazete*, Nu: 20. 19 Cemaziyelevvel 1313(7 Kasım 1895; s. 1-2.
- HANIMLARA MAHSUS GAZETE (1895). "Kadınların tahsili hakkında bir mütalaa 3", *Hanımlara Mahsus Gazete*, Nu: 22, 26 Cemaziyelevvel 1313 (14 Kasım 1895; s. 1-2.
- HANIMLARA MAHSUS GAZETE(1895). "Kadınların tahsili hakkında bir mütalaa 4". Nu: 24. 4 Cemaziyelahir 1313 (21 Kasım 1895; s. 3.
- HANIMLARA MAHSUS GAZETE (1895). " İnas Mekteplerinde Bazı Islahat". *Hanımlara Mahsus Gazete*, No: 46, 22 Şaban 1313 (6 Şubat 1895; s. 1-2.
- HANIMLARA MAHSUS GAZETE (1895). "Kadınların tahsili hakkında bir mütalaa 2", *Hanımlara Mahsus Gazete*, Nu: 21, 30 Teşrinievvel 1311 (10 Kasım 1895; s. 1-2.
- HANIMLARA MAHSUS GAZETE (1895). "Kadınların tahsili hakkında bir mütalaa 4", *Hanımlara Mahsus Gazete*, Nu: 23. 1 Cemaziyelahir 1313 (18 Kasım 1895; s. 1-2.
- HATİCE HANIM (1910). "Sırat-ı Müstakim Ceride-i İslamiyesine", *Sırat-ı Müstakim*, Nu: 105, 26 Ağustos 1326, s. 12-13.
- HATİCE HANIM (1913). " Köylü kadınları", (Konya'da Lütfiye İnas mektebi İbtidaisi Muallime-i sanisi) *Kadınlar Dünyası*, Birinci Sene Nu: 51, Cuma 24 Mayıs 1329, s.10.
- İÇTİHAD (1914). "Örf ve Adetlerimiz ve Kadınlarımız", *İçtihad*, Nu: 126. 15 Kanunisani 1330, s. 457-459.
- KADINLAR DÜNYASI (1913). "Malumat-ı Dahiliye İstihlali Kadınlar Cemiyet-i Hayriyesi", *Kadınlar Dünyası*, Nu: 4.5.6.7, 7.8.9, Nisan, s. 41, 61, 71.
- KADINLAR DÜNYASI (1913). "Osmanlı Türk Hanımları Esirgeme Derneği", *Kadınlar Dünyası*, Nu: 2, s.19.
- KADINLAR DÜNYASI (1913). "Osmanlı Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti" *Kadınlar Dünyası*, Nu: 4, s. 55.
- KADINLAR DÜNYASI (1913). "Malumat-ı Dahiliye İstihlali Kadınlar Cemiyeti", *Kadınlar Dünyası*, Nu: 4, s.52.
- KARAGÖZ, Savaş (2014), *İkinci Meşrutiyetten Harf İnkilâbına Kadar Süreli Yayınlarda Yer Alan Eğitim Görüşleri ve Cumhuriyet Eğitimiine Yansımaları (1908-1928)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2014.
- KARAGÖZ, Savaş- DUMAN Tayip (2014). *1908-1928 Yılları Arası Süreli Yayınlarda Yer Alan Eğitim Görüşleri ve Öneriler*. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt 7 Sayı: 35, s.576-594. Issn: 1307-9581.
- KEÇECİ KURT, Songül (2011). *Osmanlı Devletinde Kadın Eğitimi*, Haremde Mektebe", Yitik Hazine Yay. İstanbul, 2011. s. 136.
- KURNAZ, Şefika (2008). *Osmanlı Kadın Hareketinde Bir Öncü Emine Semiye*. Timaş Yay. 2008, İstanbul. s. 183-185.
- KURUÇEŞMEDEN SADİYE HANIM (1913). " Aziz Hemsirelerim!", *Kadınlar Dünyası*, Birinci Sene Nu:11, Pazar 14 Nisan 1329, s.109.
- LEMEN AZİZ HANIM (1913). " Nakisalarımız", *Kadınlar Dünyası*, Birinci Sene Nu: 34, Salı 7 Mayıs 1329, s.347.
- MADDEMOSİELLE ELİSE HANIM (1913). " Kadınlık Aleminde İhtiyaç-ı inkılap 1", *Kadınlar Dünyası*, Birinci Sene Nu:13, Salı 16 Nisan 1329, s.125.
- MATMAZEL TALYA HANIM (1896). "Küçük Çocukları Hiçbir Vakit Aldatmak Caiz Değildir." *Hanımlara Mahsus Gazete*, Nu: 56, 21 Mart 1312 (2 Nisan 1896); s.5-6.
- MEHLİKA RIFAT HANIM (1913). "Esir Değiliz", *Kadınlar Dünyası*, Birinci Sene Nu:11, Pazar 14 Nisan 1329, s.110.
- MELİHA CENAN HANIM (1913). "Musiki", *Kadınlar Dünyası*, Birinci Sene Nu: 52, Cumartesi 25 Mayıs 1329, s.20.
- MEMNUNE BİNT-İ HASAN HANIM (1913). "Muhterem Büyük Hemsirelerim", *Kadınlar Dünyası*, Birinci Sene Nu: 22, Perşembe 25 Nisan 1329, s.226.
- MEVHİBE MUSTAFA HANIM (1913). " Maarifimiz", *Kadınlar Dünyası*, Birinci Sene Nu: 22, Perşembe 25 Nisan 1329, s.225.
- MUALLİM MECMUASI (1916). "Bilgi Yurdu", *Muallim Mecmuası*, Yıl 1, Sayı 1, Cilt 1, 15 Temmuz1332, s.30-32.
- MUALİMLER BİRLİĞİ MECMUASI (1926). "Riyaz-i Kadınlar", *Muallimler Birliği Mecmuası*, Sene 2, Sayı 15, Eylül 1926, s.653-661.
- MÜKERREM BELKİS HANIM (1915). "Kız Darüşşafakası", *Kadınlar Dünyası*, İkinci Sene, Nu: 95, Pazar 7 Temmuz 1331, s. 466-467.
- NAZİFE İCLAL HANIM (1913). " Bir Çocuk İlk Terbiyeyi Ağuş-u Maderde Alır", *Kadınlar Dünyası*, Birinci Sene Nu:29, Perşembe 2 Mayıs 1329, s.296.

- NAZİFE MEHMET ALİ HANIM (1913). "Biz Yalnız Bir Şeye Muhtacız", *Kadınlar Dünyası*, Birinci Sene Nu:28, Çarşamba 1 Mayıs 1329, s.290.
- NAZİFE MEHMET ALİ HANIM (1913). "Muhterem Osmanlı Kadınlarına", *Kadınlar Dünyası*, Birinci Sene Nu:22, Perşembe 25 Nisan 1329, s.227.
- NEBİLE KAMURAN HANIM (1913). "Maarif", *Kadınlar Dünyası*, Birinci Sene Nu:24, Cumartesi 27 Nisan 1329, s.246.
- NESRİN SALİH HANIM (1913). "Türk Kızları", *Kadınlar Dünyası*, Birinci Sene Nu: 51, Cuma 24 Mayıs 1329, s.16-18.
- NİGAR BİNTİ OSMAN HANIM (1895). "Saadet Servette midir?". *Hanımlara Mahsus Gazete*, Nu: 23, 1 Cemaziyelahir 1313 (18 Kasım 1895; s.2-3.
- PAKİZE NİHAT (1913). "Hukukumuz", *Kadınlar Dünyası*, Birinci Sene Nu: 26, Pazartesi 29 Nisan 1329, s.268.
- PAKİZE NİHAT HANIM (1913). "Sanay-i Nisvan", *Kadınlar Dünyası*, Birinci Sene Nu: 30, Cuma 3 Mayıs 1329, s.307.
- PERİHAN ARİF HANIM (1913). "Azim ve Sebat", *Kadınlar Dünyası*, Birinci Sene Nu: 34, Salı 7 Mayıs 1329, s.348.
- PERİHAN SAİDE HANIM (1918). "Genç Kızlarımızın Dertleri 1", *Türk Kadını*, Nu: 10, 26 Eylül 1334, s.241-243.
- RAFİA RİFAT HANIM (1913). "Muhterem Müdire Hanım", *Kadınlar Dünyası*, Birinci Sene Nu:14, Çarşamba 17 Nisan 1329, s.138.
- SABİHA HANIM (1915). "Bir Darülmuallimat Müdüresinin Nutku", *Tedrisat Mecmuası*, "Maarif Şuunu", Yıl 5, Sayı 28-1, cilt 5, 7 Mart 1331, s.9-9.
- SACİDE HANIM (1913). "Bir Hasbihal", *Kadınlar Dünyası*, Birinci Sene Nu: 20, Salı 23 Nisan 1329, s.205.
- SAFİYE BÜRAN HANIM (1913). "Avrupa'da Türk Kadını", *Kadınlar Dünyası*, Birinci Sene Nu: 79, Cuma 21 Haziran 1329, s.302-305.
- SAFİYE FAİK HANIM (1913). "Asalette Sanat", *Kadınlar Dünyası*, Birinci Sene Nu:15, Perşembe 18 Nisan 1329, s.149.
- SENİHA FUAT HANIM (1913). "Maarif", *Kadınlar Dünyası*, Birinci Sene Nu:28, Çarşamba 1 Mayıs 1329, s.290.
- SENİHA VİCDAN HANIM (1895). "Moda-İsraf". *Hanımlara Mahsus Gazete*, no: 26, 11 Cemaziyelahir 1313 (28 Kasım 1895); s.2-3.
- SIDIKA ALİ RIZA HANIM (1913). "Ana Mektebi Münasebetiyle", *Kadınlar Dünyası*, Birinci Sene Nu: 31, Cumartesi 4 Mayıs 1329, s.316.
- SIDIKA ALİ RIZA HANIM (1913). "Mekteplerimiz", *Kadınlar Dünyası*, Birinci Sene Nu:17, Cumartesi 20 Nisan 1329, s.172.
- SIDIKA ALİ RIZA HANIM (1913). "Usul-ü Terbiye Nakisalarımızdan", *Kadınlar Dünyası*, Birinci Sene Nu: 34, Salı 7 Mayıs 1329, s.346.
- SIDIKA ALİ RIZA HANIM (1913). "Bahçe Mektebi", *Kadınlar Dünyası*, Birinci Sene Nu:13, Salı 16 Nisan 1329, s.130.
- SUPHİ PAŞA HAFİDEŞİ NEVBAHAR (1913). "Terakkide Şahsiyet ile Uğraşmak Olmaz", *Kadınlar Dünyası*, Birinci Sene Nu: 33, Pazartesi 6 Mayıs 1329, s.336.
- ŞAZİMENT HANIM (1913). "Esbab-ı Terakkimiz", *Kadınlar Dünyası*, Birinci Sene Nu:29, Perşembe 2 Mayıs 1329, s.298.
- ŞEFİKA ZİYA HANIM (1913). "İzdivacı Mutantan", *Kadınlar Dünyası*, Birinci Sene Nu:19, Pazartesi 22 Nisan 1329, s.192.
- ŞÜKÜFE NİHAL HANIM (1918). "Hatıra Defterleri", *Türk Kadını*, Nu: 10, 26 Eylül 1334, s.243-246.
- ŞÜKÜFE NİHAL HANIM (1918). "Mekteplerde Kıyafet", *Türk Kadını*, Nu: 7, 15 Ağustos 1334, s.166.
- TÜRK KADINI (1919). "Türk Kadın Dershanesi", *Türk Kadını*, Nu: 18, 20 Şubat 1335, s.465.
- TÜRK KADINI (1919). "Türk Kadın Dershanesi", *Türk Kadını*, Nu: 20, 17 Nisan 1335, s.531.
- TÜRK KADINI (1918). "İnas Darülfünunu Mezuneleri Cemiyeti", *Türk Kadını*, Nu: 2, 6 Haziran 1334, s.52.
- ULVİYE MACİT HANIM (1913). "Yurt Hemşirelerime", *Kadınlar Dünyası*, Birinci Sene Nu:8, Perşembe 11 Nisan 1329, s.78.
- ZEHRA HACI HANIM (1913). "Sevgili Hamiyet-perver Hemşerilerim", *Kadınlar Dünyası*, Birinci Sene Nu:16, Cuma 19 Nisan 1329, s.161.